

BOS reservaten nieuws

Nr 10 (juni 2010)

Nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Onderzoeksprogramma Bosreservaten

Onderzoeks- programma bosreservaten

Inhoud

Editoriaal	p 3
Nieuwe bosreservaten: een portret	p 4
Van populierenaanplanting naar essenbos: een snelle wissel van de wacht in Muizenbos?	p 8
Kolmontbos: super-'hotspot' voor kevers van dood hout!	p12
Mossen en korstmossen in Hanne- cartbos, Kolmontbos en Harras	p 16
Hertenzwammenstammen	p 20
Boommarters houden van bosreservaten	p 22
Van de Hak op de Tak...	p 24

*Foto Cover : een dode beukenstam in
het bosreservaat Joseph Zwaenepoel -
Zoniënwoud*

Colofon

Bosreservatennieuws is de jaarlijkse nieuwsbrief van het onderzoeksprogramma bosreservaten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Het INBO is een wetenschappelijke instelling van de Vlaamse overheid, opgestart op 01/04/06 als fusie van het Instituut voor Natuurbehoud (IN) en het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW). Bosreservatennieuws wil alle geïnteresseerden regelmatig informeren over de bosreservaten en het onderzoek dat er uitgevoerd wordt.

Verantwoordelijk uitgever:

Jurgen Tack, administrateur-generaal

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel

Foto's:

Johnny Cornelis (p 25 boven), Mathieu Driesen (p 26 onder), Luc De Keersmaeker (p 10, 11, 13 boven, 16, 17 boven, 19, 20 midden), INBO-faunabeheer (p 23), Frank Köhler – www.koleopterologie.de (p 12 boven, 14 boven en midden, 15 boven onder en links), U. Schmidt (p 14 onder), Koen Smets (p 12 onder), Arno Thomaes (p 25 onder), Peter Van de Kerckhove (p 5 boven, 8, 20 boven en onder, 21), Kris Vandekerckhove (p 1, 2 ,3 ,4 ,5 midden en onder, 6, 7 onder, 13 onder, 15 rechts, 18 boven, 22 onder, 24, 26 midden, 27 onder), Klaas Van Dort (p 17 onder, 18 links en rechts) , Bernard Van Elegem (p 7 boven), Rollin Verlinde - VILDA (p22 boven), Gérard Woestyn (p 26 boven), Jan Wuytack (p 27 boven)

Vormgeving:

Nicole de Groof – INBO

Druk:

Artoos Communicatiegroep

Algemene informatie

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)

Kliniekstraat 25, 1070 Brussel

tel: 02/558.18.11 - fax: 02/558.18.03

info@inbo.be - www.inbo.be

Editoriaal

In ons vorige editoriaal was er geen goed nieuws te melden. Ons onderzoeksteam werd zwaar getroffen door het wegvallen van Hans en Ruben. Het overlijden van Ruben heeft diepe wonden geslagen, die maar heel langzaam aan het helen zijn. Er zijn ook niet echt vooruitzichten voor een vervanging van Ruben of Hans. (Hoe vervang je trouwens het onvervangbare). Ondertussen proberen we in verminderde bezetting, en tussen onze andere taken door, moedig verder te werken in onze reservaten.

Dit jaar wordt een heel bijzonder jaar voor het bosreservatenonderzoek. Het is immers precies 15 jaar geleden dat de eerste reeks bosreservaten werd opgericht en tien jaar geleden zijn we van start gegaan met ons onderzoeksprogramma. Dat betekent dat het eerste reservaat uit de meetcyclus, met name Kersselaerspleyn in het Zoniënwood aan een heropmeting toe is. Voor ons alvast een hele uitdaging en een spannend moment : zullen we de proefvlakken en de individuele bomen vlot terugvinden ? Is er veel veranderd in die tien jaar ? De eerste bevindingen zijn alvast zeer hoopgevend : het terugvinden en de hermeting blijkt vrij vlot te verlopen, mede dankzij de investering in uitstekend en aangepast veldmateriaal (Fieldmap). Volgend jaar brengen we zeker verslag uit met de belangrijkste resultaten.

Dit jaar is ook het internationale jaar van de biodiversiteit. Daarom is biodiversiteit ook het thema van de Week van het Bos dit jaar. Op 7 oktober is er een infonamiddag onder de titel "Biodiversiteit in geuren en kleuren!" Op het programma staan een algemene toelichting over biodiversiteit in Vlaanderen en concrete praktijkvoorbeelden om als bosbeheerder de biodiversiteit in het bos te bevorderen. Ook de rol van bosreservaten in het biodiversiteitverhaal krijgt op die dag een prominente plaats (meer info en inschrijven op www.weekvanhetbos.be > bezoeker > informatienamiddag).

En dat die rol niet te onderschatten is bewijzen alweer de bijdragen in deze nieuwsbrief. Zonder de onderzoeksresultaten rond mossen, hertenzwammen, boommarsters, hazelmuizen en ander fraais in de schaduw te willen stellen, willen we in het bijzonder de schijnwerpers richten op de resultaten van het keveronderzoek in het Kolmontbos. Het eindresultaat overtreft hier immers onze stoutste verwachtingen en illustreert de uitzonderlijk grote, maar heel verborgen biodiversiteit die gebonden is aan oude bomen en dood hout.

We wensen jullie alvast en naar goede gewoonte

Veel leesgenot

Kris Vandekerkhove

Voor specifieke informatie over het bosreservatenonderzoek kunt u terecht op de website van het INBO : www.inbo.be doorklikken naar Kenniscentrum - Monitoring - Bosreservaten. Daar vindt u ook alle rapporten in pdf downloadbaar.

Ook deze en alle vorige nieuwsbrieven kunt u downloaden via onze website : doorklikken naar Publicaties - Nieuwsbrieven.

Met al uw vragen en suggesties (voor onderzoek, nieuwe reservaten, etc...) kan je ook mailen naar : bosreservaten@inbo.be

Nieuwe bosreservaten: een portret

Kris Vandekerkhove (INBO) en Johnny Cornelis, Geert Sterckx en Bernard Van Elegem (ANB)

Boven: Monumentale eik in het bosreservaat Bertembos

Onder: Een zeldzaam beeld uit de Kempen: zware eiken in het zuidelijk gedeelte van het bosreservaat Den Doolhof

Naar goede gewoonte starten we deze nieuwsbrief met een korte bespreking van de nieuwe bosreservaten van het voorbije jaar. Ook deze keer zitten er weer juweeltjes bij.

Reeds in mei 2009 verkreeg een deel van het **Bertembos** (eigendom gemeente Bertem) het statuut van bosreservaat. Het betreft de zuidoostelijke punt van het boscomplex, met een oppervlakte van bijna 37 ha. Zowel de samenstelling van de kruidlaag als van de boom- en struiklaag is zeer natuurlijk met kensoorten van het Eiken-Haagbeukenbos en het Gierstgras-Beukenbos, met heel wat typische oudbosplanten (o.a. boswederik, bosanemoon, muskuskruid, gele dovenetel, gevlekte aronskelk, witte klaverzuring, dalkruid, lelietje-vandalen, eenbes en slanke sleutelbloem). De structuur is zeer rijk en gevarieerd, met reeds vrij veel dood hout, een gevarieerde onderetage en veel oude bomen: zomereiken en beuken met omtrekken van 3 à 4 meter komen frequent voor en enkele enorme kerselaars (omtrek 3 à 4 meter) behoren tot de oudste en dikste van België. Ook winterlinde is frequent aanwezig, soms met monumentale bomen. Deze structuurvariatie met heel wat oud en dood hout vertaalt zich ook in de aanwezigheid van een rijke fauna, inclusief soorten als appelvink, houtsnip, zwarte en middelste bonte specht. In het grootste gedeelte van het reservaat wordt gekozen voor spontane processen via een 'nietsdoenbeheer', na een kort startbeheer. Aangezien het aandeel uitheemse boomsoorten vrij beperkt is, zal dit slechts een geringe beheeringreep zijn. Langs de toegankelijke wegen en paden wordt een veiligheidszone

voorzien, en aan de oostelijke rand van het bosreservaat wordt een mantel- en zoombeheer vooropgesteld.

Precies een jaar later werd nog een nieuw bosreservaat opgericht, ditmaal vlakbij Turnhout. Het **bosreservaat Den Doolhof** heeft een oppervlakte van net geen 67 ha en is eigendom van het Vlaams gewest. Het reservaat bestaat uit twee deelgebieden. Het zuidelijke deel is 21,70 ha groot en bestaat vooral uit zeer structuurrijk vochtig eiken-beukenbos met veel oude bomen en een lokaal goed ontwikkelde struiklaag.

Een belangrijk deel is oud bos. Het bos bestaat vooral uit zomereik, met bijmenging van ruwe berk en beuk. Aan een aantal elementen merk je dat dit vroeger een soort kasteelpark moet zijn geweest: verspreid komen oude kerselaars voor en enkele platanen en paardenkastanjes, er zijn enkele vijvertjes, en plaatselijk komt nogal wat rododendron voor. In de struiklaag komt frequent hazelaar voor. De kruidlaag bestaat vooral uit adelaarsvaren en braam, met plaatselijk ook veel witte klaverzuring, en hier en daar ook gele dovenetel. Er is al vrij veel dood hout aanwezig, ook van zware bomen.

Het noordelijk deel is ruim 45 ha groot. Centraal doorheen dit bos loopt een oost-west georiënteerd talud dat de grens vormt van een historische kleiontginning. Ten zuiden van het talud liggen niet vergraven zandbodems met een mozaïek van eiken-beukenbossen (sommige oud bos) en naaldhoutaanplanten. De kruidlaag is divers met o.a. blauwe bosbes, veel wilde kamperfoelie en valse salie. Ten noorden van het talud ligt de voormalige kleiontginning. Na de afgraving, die dateert van voor de jaren 1930, kon het gebied grotendeels spontaan verbossen, waardoor een bos ontstond van vooral ruwe berk en zachte berk, wilgen en zomereik op natte ondergrond. In de noordoosthoek is nog een kwijnend populierenbestand aanwezig. Verder liggen er ook enkele voedselarme plassen en een grote vijver, omgeven door een rietgordel.

Langs het pad dat de westelijke grens vormt van het gebied komt veel hengel voor en groeit lokaal ook lelietje-van-dalen, aalbes, geel nagelkruid en akkerkool. Ook bleeksporig bosviooltje en klein glidkruid zijn in het noordelijk deel al waargenomen. Zowel in het noorden als het zuiden komen in de periferie enkele matig tot soortenrijke graslanden voor die een aangepast maaibeheer krijgen.

Het gebied heeft een goed ontwikkelde broedvogelstand van rijk gestructureerde bossen met o.a. zwarte specht, grote en kleine bonte specht, groene specht en matkop, en in het parkbosgedeelte hoge dichtheden van boomklever en boomkruiper en zelfs (inderdaad alweer...) middelste bonte specht. Vermeldenswaard is ook de vondst van slakkenloopkever (*Cychrus caraboides*) in het noordelijke deel, een zeldzame en weinig mobiele soort van oude vochtige moerasbossen.

In de kern van het parkbos en de vroegere kleiontginning wordt na een kortstondig en beperkt startbeheer een verdere spontane ontwikkeling nagestreefd. In de zones waar uitheemse expansieve soorten (Amerikaanse eik, naaldhoutsoorten, ...) nog veel voorkomen wordt gekozen voor een meer geleidelijke aanpak, om op termijn ook tot nulbeheer te komen. De soortenrijke graslandjes en bermen in de periferie en de grote vijver krijgen een aangepast gericht beheer.

Boven: Witte klaverzuring komt vrij veel voor in het zuidelijke deel van Den Doolhof: een indicatie dat hier oud bos aanwezig is

Midden: Een zicht op de spontaan verboste zone in het noorden van Den Doolhof

Onder: Verboste hooilanden in het Zoerselbos: de kolonisatie door wilgen, eiken en berken, maar ook door bosplanten zoals verspreidbladig goudveil is volop aan de gang

Boven: een oudbosfragment in de Westelijke Frontlinie : na 100 jaar toch weer een mooie structuur met eik, es en hazelaar

Onder: Neen, dit is niet het Hallerbos maar het Zoniënwoud! Zicht op de zone met boshyacint in de uitbreiding van het bosreservaat Joseph Zwaenepoel

Nog drie andere reservaatdossiers zijn in voorbereiding.

Ten zuiden van Ieper liggen de Gasthuisbossen, of toch wat er nog van rest. Op oude kaarten zie je hier nog een groot boscomplex (de Nonnenbosschen). Vooral tijdens de eerste wereldoorlog kregen deze bossen het echter zwaar te verduren, en na de oorlog werd een belangrijke oppervlakte ervan omgezet in landbouwgrond. Eén van de restanten van dit bos vormt het bosje met de nogal vreemde naam 'Zwarte Leen'. Het is zowat 15 ha groot en in erfpacht bij de provincie West-Vlaanderen. Dit voorstel tot bosreservaat is weliswaar klein, maar heeft toch een aantal troeven: de bosbestanden hebben een rijke structuur en een goede samenstelling gedomineerd door zomereik met es en hazelaar; de kruidlaag is vrij goed ontwikkeld met een aantal typische oudbosplanten en er is al vrij veel dood hout aanwezig. Er is ook een beperkte alluviale zone met zeer zware oude populieren. In deze regio zijn er voorlopig ook geen bosreservaten aanwezig.

In het **Zoerselbos** wordt een zone van ca 30 ha op de rechteroever van de Tappelbeek voorgedragen als bosreservaat. Het voorstel bestaat uit voormalige hooilanden die sinds de jaren 1960 grotendeels spontaan verbossen, vooral met wilgen, elzen, essen en zachte berken. Tussen de ontgonnen hooilandpercelen zijn steeds houtkanten aanwezig gebleven waarin heel wat typische oudbossoorten hebben kunnen overleven die nu het bos terug koloniseren, o.a. gele dovenetel, verspreidbladig goudveil, muskuskruid, slanke sleutelbloem, wegedoorn, wilde kardinaalsmuts, rode kornoelje, Europese vogelkers, zwarte bes en steeliep. Het voorstel tot bosreservaat is een van de weinige plaatsen in de Kempen waar een alluviaal bos dat voldoet aan het minimum structuur areaal spontaan kan evolueren. In dat opzicht levert het een belangrijke bijdrage aan het Vlaamse bosreservatennetwerk. Het is ook een ideale proeflocatie om spontane herkolonisatie van bossoorten te bestuderen. Dit bosreservaat hypothekeert de plannen niet om elders in het gebied aan hooilandherstel te werken.

Over de uitbreiding van het **bosreservaat Joseph Zwaenepoel** in het Zoniënwoud hadden we het al in de vorige nieuwsbrief. Er wordt momenteel volop werk gemaakt om de uitbreiding definitief rond te krijgen. Het is de bedoeling dat er één groot bosreservaat van meer dan 200 ha ontstaat. De uitbreiding bestaat (zoals de rest van het bos) vooral uit beuk, maar er zit ook een belangrijke oppervlakte gemengd bos in, met eik en es. Ook de Ganzenpootvijver is er in opgenomen. De vijver werd recent heringericht (sliblaag verwijderd) en herbergt een vrij rijke visfauna. Ook ijsvogel en grote gele kwikstaart broeden er. De oeverzone is kalkrijk en bevat heel veel zeldzame soorten, o.a. vogelnestje, witte rapunzel, donderkruid, ruig hertshooi, borstelkrans en bochtige klaver, en is ook vermaard voor zijn zeldzame paddenstoelenflora. Elders in de uitbreidingszone vinden we nog zeldzame soorten als slanke zegge en stijve naaldvaren. Bijzonder is ook het voorkomen van een grote

populatie boshyacint: je waant je even in het Hallerbos...

Zoals de rest van het bos is ook hier de fauna heel bijzonder en rijk, met o.a. havik, wespindief, appelvink, middelste bonte specht, zeldzame vleermuizen zoals bosvleermuis en Bechstein's vleermuis, loopkevers, dood hout kevers, ...

De structuur van de bosbestanden is goed tot uitstekend, met een hoge dichtheid aan monumentale bomen: meer dan 400 monumentale bomen (> 3 meter omtrek) komen er voor, vooral beuken maar ook 56 eiken. Achtenveertig bomen zijn zelfs dikker dan 4 meter. Er komt ook al een vrij hoge densiteit aan zwaar dood hout voor (diameter > 40 cm): zowat 1,5 stuks per ha, dat is zowat 10 keer hoger dan gemiddeld in Vlaanderen. Ruim een derde hiervan zijn bovendien bomen van meer dan 2 meter omtrek: het zijn bomen die bij de exploitatie in het verleden bewust werden behouden. Kortom, een reservaat dat al van topkwaliteit was, wordt uitgebreid met een tussenzone die op zich ook al uitstekend is. Met uitzondering van de Ganzenpootvijver en zijn oeverzone krijgt de gehele uitbreidingszone ook een nulbeheer (met veiligheidszones langs de toegankelijke wegen en paden). Het eindresultaat: de parel aan de kroon in het bosreservatenennetwerk, ruim 200 ha structuurrijk bos dat verder spontaan mag ontwikkelen en naar we vermoeden binnen enkele decennia niet meer hoeft te verbleken tussen de betere bosreservaten elders in West Europa.

Met de twee nieuwe reservaten erbij komt de teller ondertussen boven de 2850 ha bosreservaat uit en met de drie voorstellen in de pijplijn zullen we wellicht tegen dit najaar de kaap van 3000 ha bosreservaat ronden. Een mooi getal om 15 jaar bosreservaten in Vlaanderen mee te vieren!

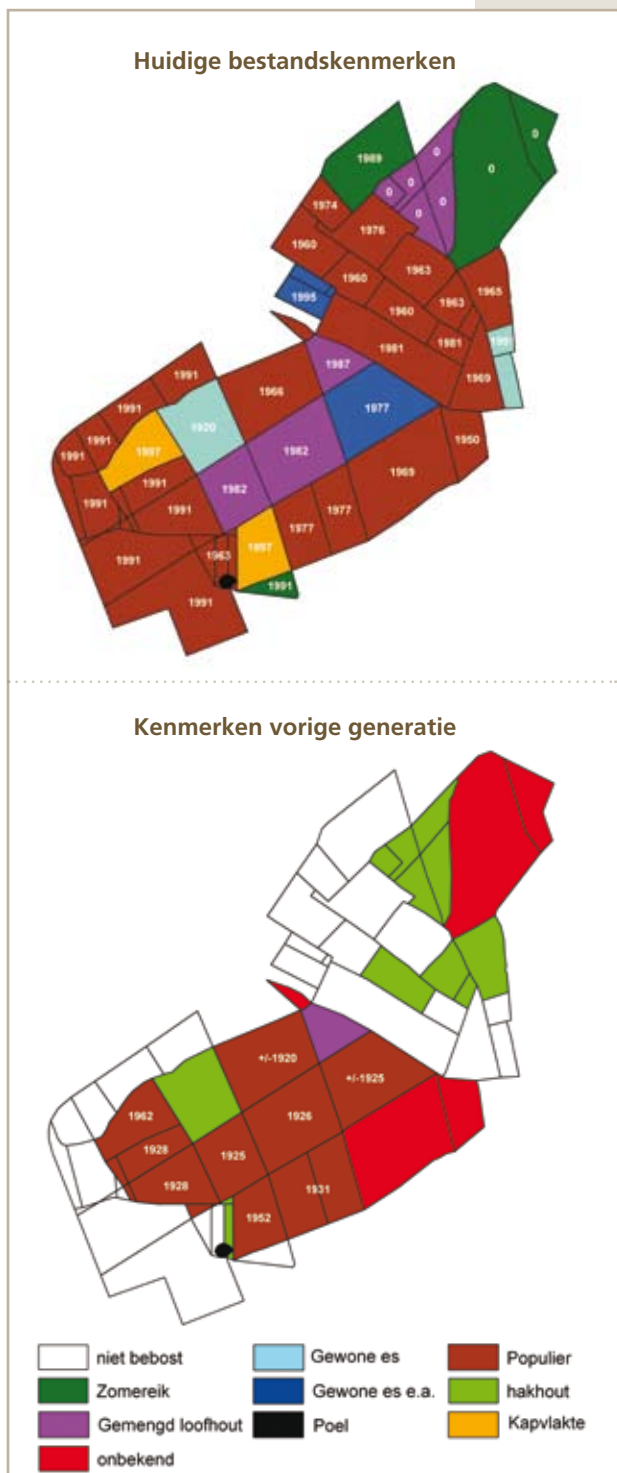
Middelste bonte specht, typische soort van oude structuurrijke loofbossen en een vaste waarde aan het worden in steeds meer bosreservaten. Ook in de nieuwe reservaten Den Doolhof en Bertembos, en in de uitbreiding in Zoniën is hij van de partij

Zwaar dood hout in de uitbreiding van het reservaat Joseph Zwaenepoel: de laatste 20 jaar is het hier al de gewoonte om ook buiten de bosreservaten nu en dan eens bewust een boom te laten liggen als belangrijk structurelement.

Van populieren- aanplanting naar essenbos: een snelle wissel van de wacht in Muizenbos?

Luc De Keersmaeker, Anja Leyman en
Kris Vandekerkhove

Het Muizenbos (34 ha; bosreservaat sinds 1997) bestaat uit een lap-pendecken van percelen die in het verleden een specifiek landgebruik hebben gekend. Het bos bevat zowel oud bos percelen als zeer recente bebossingen. In onze vorige nieuwsbrief (2009) werd de evolutie van het landgebruik sinds het einde van de 18de eeuw geïllustreerd.

Zowat 70% van het bos was gedurende korte of lange tijd beplant met cultuurpopulieren (figuur 1). Aanvankelijk waren dat oude Euramerikaanse klonen, die nog dicht bij de inheemse zwarte populier stonden en die pas na ongeveer 40 jaar gekapt werden. De eerste gekende populierenaanplantingen centraal in Muizenbos, met de oude kloon 'Blauwe van Eksaarde', dateerden uit 1925 (figuur 1). Deze generatie werd opgevolgd door cultivars met een bedrijfstijd van ongeveer 30 jaar, met Robusta als meest gebruikte. Voornamelijk in de periode van 1950 tot 1970 werd deze cultivar veel aangeplant. Na 1980 werden uitsluitend interamerikaanse klonen en balsempopulieren gebruikt, die volgroeid zijn na ongeveer 20 jaar. Vanaf 1977 werden door het OCMW van Antwerpen, dat toen de eigenaar was, na de eindkap cultuurpopulieren vervangen door inheemse loofboomsoorten (zie figuur 1).

10 jaar onbeheerd: een globaal beeld

Het Muizenbos is een bijzonder geschikt studiegebied om de spontane omvorming van populierenaanplantingen naar inheems loofhout te bestuderen. In de winter 2007-2008 onderzochten we wat het effect is geweest van 10 jaar nulbeheer, via een netwerk van 46 steekproef-cirkels.

Het levend volume van het bosreservaat (271 m³/ha) is vergelijkbaar met andere bossen op vochtige of natte bodem (de Heirnisse, Hannecartbos, Coolhembos, Walenbos), maar veel lager dan het levend vo-

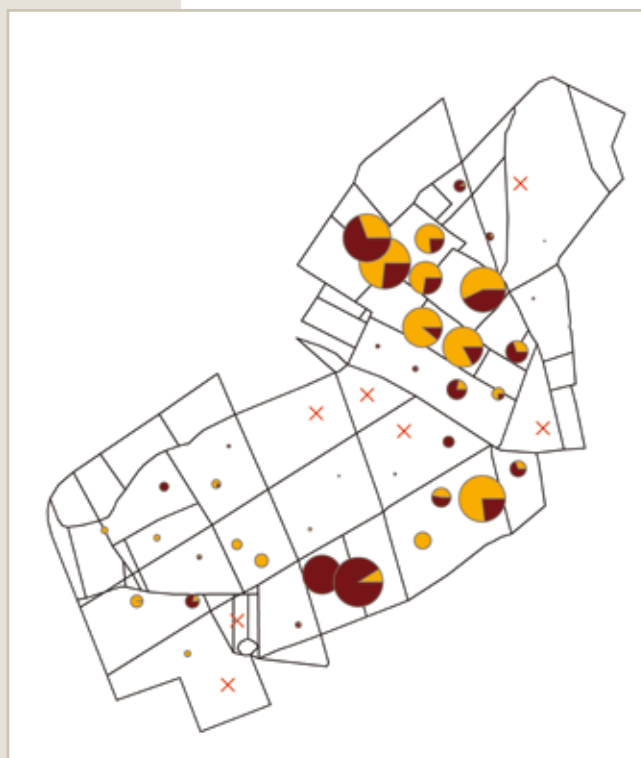
Figuur 1: Kenmerken van de huidige bestanden in Muizenbos en van de vorige generatie, met boomsoort (kleurcode) en plantdatum voor zover gekend (label in de figuur; 0 = ongekend)

lume dat wordt gemeten in beuken- en eikenbossen op lemige bodem, waar die volumes vaak dubbel zo hoog zijn (bij voorbeeld de bosreservaten van Meerdaalwoud, Zoniënwoud, bos Ter Rijst, Hallerbos...). De cultuurpopulieren maken nog steeds de helft van het volume uit. Daaronder komen gewone es, zomereik en zwarte els, met aandelen van respectievelijk 16%, 10% en 5%.

Het stamtal is met 1155 bomen (diameter > 5 cm) per ha zeer hoog, wat er op wijst dat er zeer veel jonge bomen aanwezig zijn in Muizenbos. De populieren, die traditioneel op ruime afstanden worden geplant, hebben een heel beperkt aandeel in dit stamtal (slechts 4%) maar maken ruim twee derden uit van alle bomen dikker dan 40 cm diameter. Slechts 60 bomen per ha hebben dergelijke dimensies. De meest talrijke boomsoorten zijn gewone es (25%), zwarte els (25%), gewone esdoorn (14%) en zomereik (6%). Gewone es en zwarte els komen veel voor in de onderetage van de populierenbestanden. Die onderetage werd traditioneel als hakhout beheerd. Beide boomsoorten werden ook tussen de cultuurpopulieren aangeplant bij de recente bebossingen. Monumentale bomen (diameter groter dan 100 cm) zijn er op één hand te tellen.

Het volume dood hout in Muizenbos bedraagt 62 m³ per ha. Vergeleken met de andere onderzochte bos- en natuureservaten is dit een hoge waarde, zeker voor een bos dat nog maar 10 jaar onbeheerd is. Zowat 95% van het dood hout is van cultuurpopulieren. De opbouw van dood hout gaat extreem snel: na 10 jaar is ongeveer 1/3 van de populieren afgestorven en de ongelijke verspreiding van het dood hout over het bosreservaat toont aan dat gehele bestanden vrijwel gelijktijdig het loodje hebben gelegd (figuur 2). De staande en liggende fracties zijn ongeveer even sterk vertegenwoordigd in het totale volume: in Muizenbos sterven de meeste populieren staande af en ze vallen pas om als de stamvoet verrot is. Dit staat in contrast met andere bossen zoals Walenbos (zie nieuwsbrief nr 4, 2004), waar de populieren vooral omvallen door een geleidelijke verhoging van de grondwaterstand.

Ondanks deze snelle sterfte hoeven we ons geen zorgen te maken dat het bos plaatselijk zal verdwijnen. Zoals al aangegeven: onder de populieren staat al een onderetage te wachten, en er is ook massaal veel verjonging: er werden namelijk in Muizenbos globaal ongeveer 15000 zaailingen en jonge struiken en bomen (diameter kleiner dan 5 cm) geteld per ha. Daarvan zijn er ruim 2000 te beschouwen als gevestigde verjonging (hoogte van tenminste 50 cm). Dit hoge aantal wijst erop dat de natuurlijke verjonging er goed in slaagt om door te groeien. Gewone es is de talrijkst verjongende boomsoort (50%), gevolgd door gewone esdoorn (25%).

Figuur 2: Ruimtelijke spreiding van het volume dood hout in Muizenbos, verdeeld over de staande (geel) en liggende (bruin) fracties. De grootte van de diagrammen is representatief voor de grootte van het dood houtvolume dat in de steekproefcirkel werd gemeten; X geeft meetpunten weer zonder dood hout

De kernvlakte

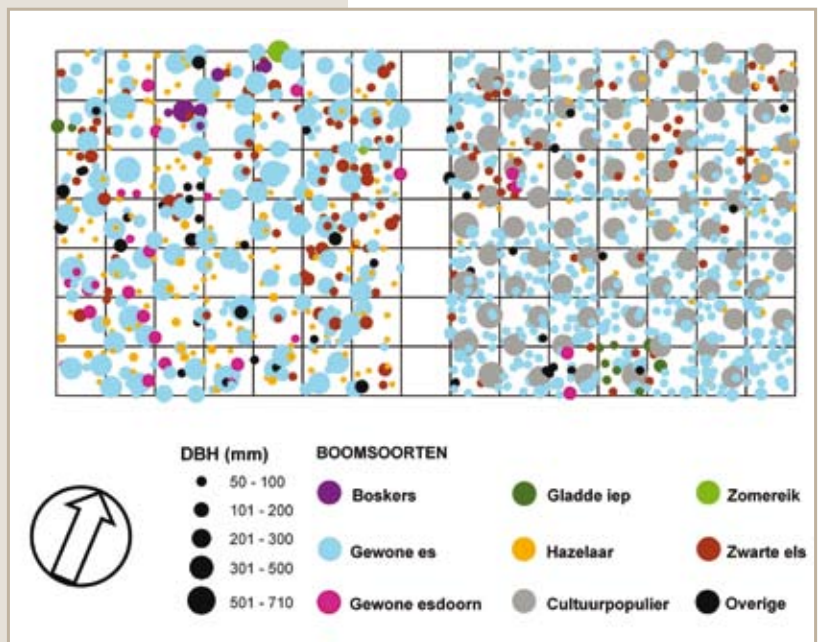
Een kernvlakte biedt de gelegenheid om ruimtelijke patronen van de spontane bosontwikkeling in detail te bestuderen. Meestal wordt een kernvlakte uitgezet in een homogeen deel van het bosreservaat, maar in Muizenbos werd ervoor gekozen om de kernvlakte gelijkmatig te verdelen over een populierenbestand en een aangrenzend bestand van oude essen. Deze bestanden lenen zich uitstekend voor een onderlinge vergelijking omdat beide percelen bodemkundig gelijk zijn en het historische landgebruik volledig parallel loopt. Beide percelen werden in de eerste helft van de 19de eeuw gedurende enkele decennia ontgonnen en als akker gebruikt, maar de lage fosforgehaltes van de bodem wijzen er op dat er weinig of niet bemest werd. Ze werden allebei herbebost vóór 1865 en herbergen mede dankzij de kalkrijke bodem de meest soortenrijke bosflora van het bosreservaat, met eenbes, grote keverorchis, slanke sleutelbloem en heekruid als kenmerkende soorten. Sinds het begin van de 20ste eeuw loopt het bosbeheer van beide percelen uiteen. Het perceel met de cultuurpopulieren wordt reeds 80 jaar beheerd als een populierenbos, met een onderetage van essenhakhout. De huidige generatie van cultuurpopulieren dateert uit 1966 en volgde op een generatie die vermoedelijk in de jaren 1920 werd geplant. De opgaande essen in het naburige perceel hebben een verdikte voet die vaak meerdere telgen draagt: een duidelijke aanwijzing van de omvorming van hakhout naar hooghout (figuur 3). Wij situeren het begin van deze omvorming eveneens in de jaren 1920, maar de grote variatie in diameter van de bomen toont aan dat dit zeer geleidelijk verlopen is.

Figuur 3: Een beeld uit het westen van de kernvlakte in Muizenbos: de meerstammige es rechts vooraan verwijst naar het hakhoutverleden van dit essenbestand. De omgevallen es is voorlopig het enige zware dood hout

Het populierenbestand heeft een duidelijk gelaagde structuur, met overstaanders van populier met een gemiddelde diameter van 45 cm en daaronder een onderetage die voor bijna 70% uit gewone es bestaat. Het plantverband is nog duidelijk herkenbaar (figuur 4). In het essenbestand is er een minder duidelijk onderscheid tussen een boven- en een onderetage. De diameter van de essen varieert sterk, de grootste bereikt een dikte van 75 cm. Dit illustreert dat het bestand ongelijkjarig is en de omvorming van hakhout naar hooghout geleidelijk aan is verlopen. Onder de opgaande essen heeft voornamelijk hazelaar de vrijgekomen ruimte ingenomen, maar ook zwarte els en gewone esdoorn zijn plaatselijk talrijk aanwezig.

We mogen besluiten dat het essenbestand — met uitzondering van het dood hout volume — een referentiebeeld is voor de aangrenzende spontaan ontwikkelende populierenaanplanting. Bij sterfte van de cultuurpopulieren, die niet natuurlijk verjongen, zal het essenhakhout doorgroeien en de vrijgekomen ruimte invullen. Voorlopig is er in beide bestanden echter nog maar weinig dynamiek: pas onlangs is één gewone es met een diameter van 50 cm omgevallen (figuur 3) en in het populierenbestand ligt één cultuurpopulier (diameter 35 cm) gedeeltelijk in de kernvlakte. Het volume dood hout bedraagt er voorlopig slechts 4 m³ per ha. We zullen dus nog wat geduld moeten oefenen om hier de eventuele verschillen in dynamiek te bestuderen...

Figuur 4: Stamvoetenkaart van de levende bomen in de kernvlakte van Muizenbos (150 m x 70 m), met weergave van soort en diameter. Het resultaat van 80 jaar uiteenlopend bosbeheer in één beeld: links het essenhooghout, rechts de populierenaanplanting, van elkaar gescheiden door een bospad

Wat hebben we nu al geleerd ?

Voor verregaande analyses en conclusies is het na nauwelijks 10 jaar van spontane dynamiek nog wat te vroeg natuurlijk, maar we hebben toch kunnen vaststellen dat spontane omvorming van populierenbossen naar natuurlijke valleibostypes bijzonder snel kan verlopen (indien voldoende zaadbronnen aanwezig zijn). De populierenkruinen laten immers voldoende licht door voor de vestiging van doorgroeiende verjonging (vooral es, ook esdoorn en els, en zelfs eik en linde) (figuur 5). Deze onderetage staat klaar om het bos over te nemen als de populieren afsterven. Het wegwakijnen en afsterven van populieren kan daarenboven bijzonder snel verlopen (o.a. door roestaantastingen, windval): in het Muizenbos is na 10 jaar al een derde van de bomen afgestorven, waardoor de hoeveelheid dood hout zeer snel is toegenomen (> 5 m³/ha/jaar, dat is vier keer zo snel als in een gemiddeld bos). De resultaten van de kernvlakte geven dan weer aan dat die evolutie ook heel variabel is: daar is na 10 jaar nog niet veel dynamiek op te merken.

Wanneer omvorming naar een natuurlijk bos het hoofddoel is en houtopbrengst niet van belang (bijvoorbeeld in reservaten), is nietsdoen dus een zeer efficiënte omvormingsmaatregel voor populierenbossen. Een volledig spontane bosontwikkeling kan in deze bossen op korte termijn resulteren in gemengde bosbestanden met een zeer gevarieerde leeftijdsopbouw, en (voor korte tijd althans) een belangrijke hoeveelheid dood hout.

Figuur 5: gewone es en zomereik hebben zich spontaan gevestigd in een afstervend populierenbestand aangeplant op landbouwgrond in 1963

Kolmontbos: super-'hotspot' voor kevers van dood hout!

Kris Vandekerkhove, Luc Crevecoeur &
Frank Köhler

Plagionotus detritus : een zeer fraaie,
grote en opvallende boktor, die leeft in
dode takken van oude eiken

'Saproxyle' kevers zijn kevers die in minstens één periode van hun leven (larve-volwassen) hout nodig hebben voor hun ontwikkeling, dit kan zowel levend als dood hout, molm en houtpaddenstoelen of boomholtes zijn. Als je er de gespecialiseerde literatuur op naleest zijn twee aspecten heel belangrijk om te bepalen of een bos belangrijk potentieel heeft voor die groep van kevers. Er moet een continuïteit zijn in het aanbod van dood hout, en het bos mag niet te sterk geïsoleerd liggen. Veel houtkevers zijn immers zeer veeleisend naar kwantiteit en kwaliteit van dood hout en komen in de problemen wanneer hun leefbiotoop zeldzaam wordt.

Nu zijn onze reservaten vaak sterk geïsoleerd, en is er weliswaar nu al wat dood hout aanwezig, maar enkele decennia terug, toen ze nog beheerd werden, was dat nauwelijks het geval. Een pertinente vraag die je dus kunt stellen is: hebben onze reservaten wel nog iets te betekenen voor saproxyle kevers?

Om daar een eerste inschatting van te maken hebben we reeds 10 jaar geleden een eerste verkennend onderzoek laten uitvoeren door het KBIN. Dit is geen evident onderzoek: de meeste van deze kevertjes zijn minuscuul klein en zeer moeilijk op naam te brengen. Dat vraagt heel wat expertise, die er op dat moment op het KBIN niet

voor alle soortengroepen was. De eerste bevindingen waren heel positief: er werden wel degelijk nog bijzondere soorten gevonden. Maar toch hadden we de indruk dat we hier niet het onderste uit de kan hadden gehaald.

Daarom startten we vorig jaar een nieuw onderzoek, waarbij we dé experts uit binnen- en buitenland onder de arm namen om eens één gebied in detail uit te pluizen. We kozen voor Kolmontbos: klein en overzichtelijk maar met belangrijk potentieel (veel monumentale bomen, veel zwaar dood hout in alle verteringsklassen).

In onze vorige nieuwsbrief gaven we al aan dat de voorlopige resultaten de verwachtingen ver overstegen. Nu geven we een bloemlezing van het eindresultaat en dat is ronduit verbluffend: de totale

soortenlijst bevat niet minder dan **824 soorten kevers!**

319 soorten hiervan zijn gecatalogeerd als 'saproxyle kevers'. Dat is bijzonder veel, en overtreft zelfs de soortenrijkdom van de meeste bossen die door dezelfde onderzoekers al in Duitsland werden onderzocht!

8 soorten zijn wellicht nieuw voor België, nog eens 21 andere zijn nieuw voor Vlaanderen.

Luc Crevecoeur en Frank Köhler hangen
een venstervel op in Kolmontbos

Niet alleen de kwantiteit aan soorten is uitzonderlijk, ook de kwaliteit blijkt zeer goed te zijn: een belangrijk aandeel betreft zeldzame en zeer veeleisende soorten. Zo staan niet minder dan **92 soorten op de Duitse Rode Lijst** (7 'met uitsterven bedreigd', 24 'sterk bedreigd', 61 'bedreigd'). Op de Britse Rode Lijst zijn 2 soorten 'vermoedelijk uitgestorven', 10 'met uitsterven bedreigd', 5 'sterk bedreigd' en 13 soorten 'bedreigd' en ruim 100 soorten staan als 'aandachtssoort' opgenomen.

Eén soort (*Cerophytum elateroides*) staat zelfs op de Europese Rode Lijst van houtkevers, een recente compilatielijst van een vijftigtal soorten uit geselecteerde groepen die over heel Europa bedreigd zijn. Bij deze lijst zijn nog eens 50 'aandachtssoorten' toegevoegd (categorie 'Near-Threatened'). Twee soorten daarvan komen in Kolmont voor: *Elater ferrugineus* en *Brachygonus megerlei*.

Nog een interessante bron om de waarde van de gevonden soortenrijkdom aan af te toetsen is de lijst van 'Oerbosreliktsoorten' ('Urwaldreliktarten') die voor Duitsland werd opgemaakt, een lijst van ruim 100 zeer veeleisende soorten die als goede indicator fungeren van een hoge dood hout-habitatkwaliteit. Dit is een zeer strenge lijst. Om een idee te geven: in alle tot nu toe onderzochte bosreservaten in Hessen werd nog geen enkele van die soorten aangetroffen. De absolute toplocaties in Duitsland (vaak met eeuwenoude eiken) leverden 10-15 soorten op, andere gerenommeerde bosreservaten zoals Neuenburger Urwald herbergen een 5-tal soorten. Wel ook in Kolmont werden vijf soorten uit deze lijst waargenomen!

Hoe is het mogelijk dat zo'n klein, geïsoleerd bosje zo'n uitzonderlijke rijkdom aan houtkevers kent? Het blijft een raadsel. Een aantal aspecten kunnen enige verklaring geven:

- **een zeer grote diversiteit aan biotopen:** het bos is zeer reliëfrijk, waardoor zowel warme, zongeëxposerde hellingen en bomen, als kille noordhellingen voorkomen; bovendien is het bos op een kleine oppervlakte zeer divers, gaande van droge zure beukenbossen met wat naaldhout, over monumentaal eikenbeukenbos tot voedselrijke essen-elzenbossen. Overal komt vrij veel dood hout voor, in alle vormen (staand, liggend, holtes in bomen), dimensies, soorten en afbraakstadia (van vers tot molm).
- **toch een langere continuïteit aan dood hout?** De voorgeschiedenis van het bos is nog niet in detail gekend, maar we weten dat de burcht (en wellicht de beboste wallen en flanken) er al zeker was in de 13de eeuw, dat het daarna nog lange tijd als 'kasteelpark' werd beheerd en het al zeker 30 jaar nauwelijks nog beheerd is geweest. Het bos heeft dus wellicht nooit een klassiek intensief bosbeheer gekend, waardoor er altijd wel een behoorlijke hoeveelheid dood hout zal aanwezig zijn geweest.
- **toch niet zo geïsoleerd (in het verleden)?** Momenteel is het bos omgeven door vrij intensieve landbouw, met nauwelijks nog kleine landschapselementen, maar

Boven: Beeld van Kolmontbos.
Veel monumentale bomen, en behoorlijk
wat dood hout

Onder: Kevers determineren op een
lijmring : een monnikenwerkje...

tot voor enkele decennia was het bos omgeven door oude boomgaarden, houtkanten en knotbomen die vaak gekende refugia zijn voor houtkevers. Misschien hebben ze van hieruit het bos kunnen koloniseren? Als we vanuit Kolmont kijken zien we in de ruimere omgeving nog interessante bossen zoals de bosreservaten Hasselbos en Jongenbos en Harderlingen en het Brullenbos. Voor de meer mobiele soorten is Kolmont wel van daaruit te bereiken.

We zien een toename van de soortenrijkdom in vele Duitse bosreservaten en deze tendens is hier mogelijk ook aan de gang. De verbeterde dood-hout situatie, maar wellicht ook de klimaatverandering zorgen ervoor dat allerlei nieuwe soorten opduiken. In Kolmont waren bijvoorbeeld 57 soorten aanwezig met een eerder zuidelijke verspreiding.

Hoedanook, het resultaat overtreft onze stoutste verwachtingen en was zeker een stimulans om dit onderzoek verder te zetten, met dezelfde uitvoerders: dit en volgend jaar nemen ze Meerdaal- en Zoniënwood onder handen. We zijn benieuwd of de resultaten er al even verrassend zullen zijn.

Binnenkort verschijnt een INBO rapport met daarin de volledige soortenlijst, en een meer uitgebreide bespreking. Als uitsmijter geven we jullie alvast hieronder een korte bloemlezing met slechts een greep uit het uitzonderlijke aanbod.

Opmerkelijke soorten

Cerophytum elateroides Dit is een zeer veeleisende soort die leeft in vermolmden boomholtes van monumentale bomen. Het is een soort die in gans Europa heel zeldzaam is. Het is ook één van de enige soorten in België die op de nieuwe Europese Rode lijst is opgenomen in de categorie 'vulnerable': ze zou volgens deze indeling over heel Europa beschouwd, dus nog meer bedreigd zijn dan emblematische soorten als heldenboktor, juchtleerkever of vliegend hert (allemaal op de lijst 'near threatened').

Het voorkomen van deze soort alleen al is volgens Franse entomologen een reden om een bos een speciale beschermingsstatus te geven. In heel Noord-Frankrijk is de soort enkel gekend van Compiègne (Beaux Monts) en Fontainebleau. In Polen en de UK is de soort wellicht uitgestorven, in Duitsland is ze 'met uitsterven bedreigd'. In de ruim 80 bossen die er intensief op saproxylen kevers werden onderzocht kwam de soort slechts in 5 bossen voor. In Nederland is er één waarneming uit 1930. Voor België waren er enkel waarnemingen van deze soort van voor 1950. Wij vonden in Kolmont twee exemplaren: één op een lijmring en één levend exemplaar op een Robinia.

Boven: *Cerophytum elateroides* : een veeleisende soort van ingerotte bomen – over heel Europa zeer zeldzaam en achteruitgaand

Midden: *Brachygonus megerlei*: deze zeldzame kniptor leeft in zonbeschenen boomholtes van loofbomen waar hij jaagt op de larven van *Prionychus ater*

Onder: *Micridium halidaii* : microscopisch klein kevertje (nauwelijks een halve millimeter groot) leeft ook in rottend hout in boomholtes

Brachygonus megerlei Deze kniptor was in België tot nu toe enkel gekend van twee oude waarnemingen in Glain (provincie Luik in 1889) en in Stavelot (voor 1921). Op de Europese Rode Lijst staat de soort aangegeven als aandachtsoort ('near threatened'). Voor Nederland zijn er geen waarnemingen; in Duitsland is de soort 'sterk

bedreigd'. Deze kevers leven in holtes van loofbomen die door de zon kunnen bescheden worden, waar ze zich voeden met larven van *Prionychus ater*, een soort die ook in Kolmont werd gevonden. Ze werd hier gevangen met een lichtval.

***Micridium halidaii* (Ptiliidae)** Dit minuscule kevertje (0,7 mm!) werd gevonden op een lijmring tegen een afgebroken dode beuk. Het diertje werd bij de maandelijkse controle van de lijmring niet opgemerkt maar op het einde van het veldwerk bij controle van de lijmring onder de bino gespot. Deze kevertjes leven in vermolmd loofhout waar ze vermoedelijk leven van schimmelsporen. De soort is niet bekend van Nederland en maar van een beperkt aantal plaatsen in Duitsland. Vermoedelijk hebben de gebruikte onderzoekstechnieken en de grootte hier wel veel mee te maken (Köhler, 2003). Opgenomen op de Duitse lijst van oerbosreliktsoorten.

Cyclorhipidion (Xyleborus) bodoanus = Xyleborus peregrinus is een schorskever afkomstig uit de regio Siberië -Noord Azië en voor de eerste maal in België gevonden in de periode 2000-2003 op 7 plaatsen in Wallonië. De soort leeft op Eiken. Dit is de eerste melding voor Vlaanderen.

Obrium cantharinum: deze boktor wordt weinig waargenomen in ons land. Er zijn 9 waarnemingen van de laatste eeuw, dit was de eerste waarneming voor Limburg. In Duitsland is de soort 'bedreigd'; ze ontbreekt in het noorden, en is in de deelstaten Nordrhein-Westfalen en Rheinland-Pfalz zeer zeldzaam. In Engeland is ze wellicht uitgestorven (E); komt niet voor in Denemarken en in Nederland slechts van een klein aantal vindplaatsen uit Noord-Brabant en Limburg bekend. Na 1980 slechts twee waarnemingen.

Plagionotus detritus: een zeer fraaie, grote en opvallende boktor, zeer zeldzaam in Zweden, bedreigd in Duitsland, in Nederland slechts één waarneming na 1950. Uit België is hij bekend van enkele waarnemingen voor 1950, en een recente vondst uit Meerdaalwoud en nabij Riemst. Het is een soort van oude eikenbossen waar hij leeft in dikke takken van kwijnende bomen. De larven vreten eerst onder de schors lange gangen en dringen daarna tot wel vijf centimeter diep in het hout. De verpopping vindt plaats in het vroege voorjaar. De ontwikkelingsduur is twee jaar.

Boven: *Obrium cantharinum* : een zeldzame boktor : in Duitsland bedreigd, in Nederland de laatste 30 jaar slechts twee keer gezien; bij ons 9 waarnemingen over de laatste eeuw.

Onder: *Ropalodontus perforatus* woont in oude houtzwammen die tegen de boom hangen en niet te droog zijn; de eerste waarneming voor België

Links: *Platydemus violaceum* : nieuw voor Vlaanderen, in Engeland met uitsterven bedreigd, in Duitsland kwetsbaar.

Rechts: *Dorcus parallellepipodus* of klein vliegend hert, een opvallende verschijning in de betere structuurrijke loofbossen – al in een aantal bosreservaten gevonden, ook in Kolmont

Mossen en korstmossen in Hannecartbos, Kolmontbos en Harras

Klaas van Dort en Luc De Keersmaeker

In onbeheerde bossen neemt de structuurvariatie vroeg of laat toe. Dit biedt goede perspectieven voor mossen en korstmossen. Ze profiteren van zwaar en sterk verteerd dood hout, variatie in lichtklimaat rond gaten in het kronendak en kromme, scheve of beschadigde bomen met veel microhabitats. De uitgevoerde inventarisaties in Vlaamse bos- en natuurreservaten in de periode van 2007 tot 2010 schijnen deze stelling te bevestigen en brachten al een flink aantal bijzondere soorten aan het licht. Ook de recente inventarisaties in Harras (bosreservaat J. Zwaenepoel), het Kolmontbos en het Hannecartbos tonen aan dat onbeheerde bossen een belangrijke functie vervullen voor oud bos soorten en andere zeldzame epifyten. Ze brachten echter ook opmerkelijke verschillen tussen deze drie reservaten onderling aan het licht.

Hannecartbos (Oostduinkerke)

Het Hannecartbos is een kustbos dat vooral werd aangeplant na de tweede wereldoorlog. Ondanks de geringe structuurdiversiteit blijkt het bos van groot belang te zijn voor gevoelige epifyten. Waarschijnlijk zijn de permanent hoge bodem- en luchtvochtigheid en de geringe luchtvervuiling langs de kust gunstige factoren. De weinig gevarieerde bosstructuur van Hannecartbos kan verklaren waarom de doorgaans algemene lichtminnende pioniers Gewoon purperschaaltje (*Lecidella elaeochroma*), Haarmutsen (*Orthotrichum spec.*) en Kroesmossen (*Ulota spec.*) weinig zijn aangetroffen in en om het transect dat wordt gevolgd. Daar staat tegenover dat Dwergwratjesmos (*Cololejeunia minutissima*), een aërohygrofytisch levermosje met hoge gevoeligheid voor luchtvervuiling, er ongekend omvangrijke en vitale (fertiële) populaties vormt. Hannecartbos was het eerste bos in Vlaanderen waar deze soort werd gevonden (Hoffmann 1985). Dwergwratjesmos is duidelijk in opmars en kan vanuit het Hannecartbos nieuwe bossen koloniseren. Twee andere bijzonderheden zijn Hamsteroortje (*Normandina pulchella*) en Grauwe runenkorst (*Enterographa crassa*). Van de recente opmars van Hamsteroortje is al in eerdere edities van het Bosreservatennieuws melding gemaakt. Grauwe runenkorst, een soort met een voorkeur voor oude bossen, bezet in het Hannecartbos een van de weinige groeiplaatsen in Vlaanderen. Deze ontdekking wekt de hoop dat met het ouder worden van bossen vestiging van kwetsbare oud bos indicatoren mogelijk is.

Kolmontbos (Tongeren)

Klaas van Dort aan het werk bij de voet van een monumentale beuk in Kolmontbos

Wie het Kolmontbos betreedt moet wel onder de indruk raken: gigantische stammen, vele meer dan 40 m hoog en meer dan een meter dik. De enorme hoeveelheid gevallen zwaar dood hout draagt ook flink bij aan het oerbos-aspect van dit oude kasteelbos. Kolmontbos is bovendien een toplocatie voor dood-houtkevers (zie elders in deze nieuwsbrief). Een licht gevoel van teleurstelling is dan ook moeilijk te onderdrukken als de onderzoeker de stammen inspecteert: epifyten zijn schaars op de dikke beuken en eiken. Met het bekende bosduo Gesnaveld klauwtjesmos (*Hypnum cupressiforme*) en Gelobde poederkorst (*Lepraria lobificans*), en hier en daar matjes van Kwastjesmos (*Platygyrium repens*) lijkt de koek al op. Toch is de epifytenbegroeiing van het Kolmontbos zeer bijzonder. Dat is te danken aan de aanwezigheid van oude knothaagbeuken en essen langs de bosrand. Hierop floreert een groep van korstvormige soorten met zwarte, langwerpige, vaak vertakte vruchtlichamen (apotheciën): de schriftmossen. Gewoon schriftmos (*Graphis scripta*) is de meest bekende vertegenwoordiger. Het wordt begeleid door schriftmossen van het geslacht *Opegrapha*. Dat zijn behalve de relatief algemene soorten Klein, Zwart, Wit en Verzonken schriftmos (*Opegrapha niveoatra*, *O. atra*, *O. vulgata* resp. *O. rufescens*) ook de zeldzaamheden Kort en Gestippeld schriftmos (*Opegrapha varia* en *O. vermicellifera*). In het Kolmontbos komt naast de schriftmossen ook de Grote runenkorst (*Phaeographis inusta*) voor. Deze uiterst zeldzame epifyt is in België alleen bekend van een groeiplaats in de Ardennen, 'in a well preserved forest' (Diederich et al. 2003-2010). Bijzonder verrassend was ook de ontdekking van de Duinknikker (*Pyrenula chlorospila*) op een knothaagbeuk aan de zuidrand van het Kolmontbos. Net als de Grote runenkorst was deze oud bos indicator nog niet eerder in Vlaanderen vastgesteld.

Er liggen en staan in het Kolmontbos verschillende dode beuken met een diameter van meer dan een meter. Boomlijken van dergelijke proporties bieden in principe volop kansen aan dood hout specialisten. De oogst is evenwel beperkt. De oorzaak moet vermoedelijk worden gezocht in twee factoren:

- 1 Veel stammen zijn aangetast door zwartrotschimmels. Het afbraakproces via zwartrot maakt hout keihard en voor vestiging van sporenplanten ongeschikt.
- 2 Mogelijk is ook het gebrek aan sterk verteerde boomlijken een reden voor het uitblijven van epixylen.

Zwart schriftmos (Opegrapha atra) op Haagbeuk in Kolmont

Thuidium op een verteerde beukenstam in het Zoniënwoud

Het Zoniënwoud staat al jaren bekend bij bryologen en lichenologen als oud bosgebied met veel bijzondere epifytische mossen en korstmossen. Harras, onbeheerd sinds 1995, is een zeer structuurrijk deel van het Zoniënwoud met monumentale eiken en beuken. Het bosreservaat grenst aan de Ganzepootvijver en omvat ook het bronvalleitje van de IJse, met fraaie essen, elzen en haagbeuken. De inventarisatie in 2010 resulteerde in maar liefst 14 soorten van de Nederlandse Rode lijst - een Vlaamse tegenhanger bestaat nog niet - en een groot aantal oud bos soorten.

De belangrijkste korstmossen zijn

- Gewoon schriftmos (*Graphis scripta*) op haagbeuk en beuk.
- Open speldenkussentje (*Pertusaria hymenea*) op haagbeuk en beuk.
- Bruin olievlekje (*Porina leptalea*) op haagbeuk, beuk en zwarte els.
- Beukenknikker (*Pyrenula nitida*) op haagbeuk en beuk.
- Trilzwamkorst (*Mycoblastus fucatus*) op haagbeuk, nieuw voor Vlaanderen.
- Koele boskorst (*Ropalospora viridis*) op haagbeuk, een zeer zeldzame soort in Vlaanderen en Nederland
- Maleboskorst (*Lecanactis abietina*) op es
- Hamsterootje (*Normandina pulchella*)

*Links: Beukenknikker (*Pyrenula nitida*) en jonge thalli van Gewoon schriftmos (*Graphis scripta*) in Harras*

*Rechts: Maleboskorst (*Lecanactis abietina*) op es in Harras*

De meest belangrijke blad- en levermossen:

- Krulbladmos (*Nowellia curvifolia*) op beuk, een dood hout specialist.
- Klein tuitmos (*Microlejeunea ulicina*) op haagbeuk en beuk, in Vlaanderen zeer zeldzaam.
- Fraai thuidium (*Thuidium delicatulum*), terrestrische bossoort, nieuw voor het Zoniënwoud en daarbuiten op slechts één plaats in Vlaanderen gevonden.

Toekomstverwachting

Er is goede hoop dat de belangrijke bronpopulaties van de oud bos indicatoren en andere bijzondere of bedreigde mossen en korstmossen in de bosreservaten stand kunnen houden. De langzaam aan verbeterende luchtkwaliteit biedt in elk geval perspectieven voor kwetsbare epifyten. Binnen deze randvoorwaarde zal in de nabije toekomst het aantal epifyten toenemen op plaatsen waar door windworp

gaten in het kronendak ontstaan. Op termijn zullen mogelijkheden ontstaan voor specifieke gemeenschappen van schorsspletten van oude bomen in natuurlijke bossen. Met name oude eiken met een diep gegroefde schors lijken bij uitstek geschikt voor schorssteeltjes (*Chaenotheca* spp.) en boomspijkertjes (*Calicium* spp.). Misschien kunnen bij nulbeheer op zeer lange termijn zelfs kritische oud bos bewoners zoals Weerhaakmos (*Antitrichia curtipendula*) en Flesjesroestmos (*Frullania tamarisci*) een come back maken.

Voor de dood hout bewoners ziet de toekomst er rooskleurig uit. Na de eerste vondst van Krulbladmos (*Nowellia curvifolia*) in het Zoniënwoud in 2001 (van Dort & van Hees 2001), op een beuk in bosreservaat Kersselaerspleyn, is deze dood hout specialist in 2010 al op 3 boomlijken ontdekt. Als gevolg van de toegenomen hoeveelheid zwaar dood hout is ook de vestiging van Langbladig oortjesmos (*Jungermannia leiantha*), Breed moerasvorkje (*Riccardia latifrons*) of andere dood hout bewoners te verwachten, zeker als er ook sterk vermolmdde stammen van flinke omvang beschikbaar komen.

Een beeld uit Harras: een – inmiddels sterk verteerde – beuk die met zijn kroon in de IJsevallei is gevallen, wordt door mossen gekoloniseerd. Op dit boomlijk werd het zeldzame Krulbladmos gevonden

Referenties

Diederich, P., Ries, Ch. & Société des naturalistes luxembourgeois (2003-2010) <http://www.lichenology.info/>

Hoffmann, M. (1985) *Cololejeunia minutissima* (Smith) Schiffn. (Lejeuneaceae, Hepaticae) nieuw voor België. *Dumortiera* 33: 13-18.

van Dort, K.W., van Hees, A.F.M. (2001). Mossen en vaatplanten op dood beukenhout in bosreservaat Kersselaerspleyn (Zoniënwoud, Vlaanderen). *Alterra-rapport 418*, 26 p.

Herten- zwammen- stammen

Peter Van de Kerckhove

De wereld van de dood-hout-zwammen is zeer uitgebreid en divers.

Net als bij de saproxyele kevers zijn er in die soortenrijke wereld ook algemene en zeldzame soorten, generalisten en zeer veeleisende soorten.

Zware liggende beukenstammen: soms rijk aan hertenzwammen, dan weer niet...

Een aantal jaar geleden al maakten Ruben Walley en Mirjam Veerkamp een lijst op van 21 soorten die sterk gebonden zijn aan beukenbossen met veel oude bomen en grote hoeveelheden dood hout. In onze vorige nieuwsbrieven gingen we reeds uitgebreid in op deze zogenaamde indicatorsoorten voor 'old growth'-karakteristieken (zie ook www.inbo.be, zoek op indicatorsoorten beuk).

Door het overlijden van Ruben viel ons systematisch onderzoek naar fungi stil, maar de microbe voor houtzwammen had hij toch al een beetje aan ons doorgegeven. Tijdens het terreinwerk wordt er dan ook met extra aandacht naar uitgekeken, met interessante vondsten tot gevolg (zie ook vorige nieuwsbrief).

Ook in het najaar van 2009 deden we een interessante ontdekking: zowel in het grote bosreservaat Joseph Zwaenepoel (Zoniënwoud) als in het bescheiden bosreservaatje van Parike ontdekten we een liggende beukenstam met telkens maar liefst 6 verschillende soorten hertenzwammen (genus *Pluteus*).

In Vlaanderen zijn er 28 *Pluteus* soorten gesignaleerd. Ze zijn gemakkelijk herkenbaar door de vrije plaatjes met roze sporen. Het zijn allemaal soorten die op hout en schors van liggende dode bomen groeien. Sommige soorten zijn heel specifiek voor een bepaalde boomsoort (naaldhouthertenzwam, orangerode hertenzwam op populier) terwijl andere niet selectief zijn (gewone hertenzwam). Fluweelhertenzwam is gespecialiseerd in het afbreken van de schors van beuk. De rest van de hertenzwammen verschijnt in een latere fase, wanneer het hout reeds zacht is en geen schors meer bevat.

Paarse wasporia, een fraaie en bijzondere verschijning, hier op een zware beukenstam in bosreservaat Joseph Zwaenepoel

De soorten die op beide bomen werden aangetroffen staan opgesomd in onderstaand lijstje. De waarnemingen werden verzameld tijdens een drietal observaties. Van de vermelde soorten zijn gele aderhertenzwam, pronkhertenzwam en beukenkorrelkopje indicatorsoorten uit hoger vermelde lijst.

Bosreservaat Parikebos	Bosreservaat Joseph Zwaenepoel
Pluteus	Pluteus
Gewone hertenzwam (<i>Pluteus cervinus</i>)	Gewone hertenzwam
Gele aderhertenzwam (<i>P. chrysophaeus</i>)	Pronkhertenzwam (<i>P. umbrosus</i>)
Knolvoethertenzwam (<i>P. plautus</i>)	Geaderde hertenwam (<i>P. phlebophorus</i>)
Goudgele hertenzwam (<i>P. leoninus</i>)	Goudgele hertenzwam
Pluishoedhertenzwam (<i>P. hispidulus</i>)	Pluishoedhertenzwam
Fluweelhertenzwam (<i>P. podospileus</i>)	Fluweelhertenzwam
Selectie andere soorten	Selectie andere soorten
Prachtmycena (<i>Mycena crocata</i>)	Prachtmycena
Beukenkorrelkopje (<i>Phleogena faginea</i>)	Paarse wasporia (<i>Ceriporia purpurea</i>)

Ontluikende gele aderhertenzwam

Wat opviel was dat, hoewel er telkens veel dode stammen voorkwamen, er slechts één enkele stam was met een dergelijk groot aantal soorten. Vermoedelijk speelt de aan- of afwezigheid van dominante koloniserende soorten (*Fomes fomentarius*, *Eutypa spinosa*,...) hier een rol. Zo is bijvoorbeeld ook bekend dat de mossuccessie op dood hout kan worden vertraagd onder invloed van sommige bruinrotschimmels. Bij bruinrot ontstaat keihard donker tot zwart gekleurd hout waarop mossen aanvankelijk niet of nauwelijks kunnen groeien. Door witrotschimmels aangetast hout is voor mossen veel gemakkelijker te koloniseren.

Pronkhertenzwam op een 'hertenzwammenstam' in het Zoniënwoud

Boommarters houden van bosreservaten

Koen Van Den Berge

Boommarters in Vlaanderen : dun gezaaid

Een groot structuurrijk bos met voldoende boomholtes, een gevarieerd voedselaanbod en voldoende rust : het bosreservaat Veursbos heeft het allemaal: als er één bos is waar de boommarter thuishoort dan is het hier wel

De boommarter staat bekend als een 'discrete' soort, waarvan de aanwezigheid soms jarenlang onopgemerkt kan blijven, zelfs in bewoond gebied. Toch bestaat er inmiddels geen enkele twijfel meer dat we te maken hebben met een extreem zeldzaam dier. Via het Marternetwerk van het INBO, dat sinds eind de jaren '90 instaat voor het inzamelen van verkeersslachtoffers onder de roofdieren, werden in totaal amper elf boommarters gevonden – daar waar het in diezelfde periode om bv. ruim 900 opgeraapte steenmarters en 500 opgeraapte dassen gaat.

Uit de autopsie blijkt bovendien dat het merendeel (8 van de 11) van deze dieren jonge mannetjes betreft, die zich in de 'dispersiefase' van hun leven bevinden. Dit betekent dat het best mogelijk is dat de concrete vindplaatsen helemaal toevallig zijn, los van hun geboortegebied dat zich, wie weet, misschien

zelfs buiten Vlaanderen bevindt. Reeds vrij vroeg kwam echter ook de bevestiging van lokale vestiging en voortplanting. Zo werd op de weg tussen het bosreservaat de Heirnisse en het reservaat de Fondatie te Sinaai in juli 2000 een eerstejaarsmanntje gevonden, en in 2004 een zogend wijfje. Later (2008) kregen we ook een jong wijfje binnen, gesneuveld in Brecht. Ook voor deze boommarter geldt dat het om een 'lokaal dier' ging.

Hoewel het inzamelen van verkeersslachtoffers en het uitvoeren van autopsies een belangrijke basis blijft om enig zicht te krijgen op de situatie, blijft het een eerder moeizame methode gezien precies de grote zeldzaamheid van de soort.

Fotovallen

Daarom zijn we gestart met een aanvullende techniek : het gebruik van fotovalen in combinatie met specifieke lokstoffen. Deze camera's reageren automatisch bij passage van een dier voor de zoeker. Per gebied worden telkens vijf tot tien camera's simultaan ingezet, gedurende minimum vier weken. Deze techniek werd inmiddels uitvoerig uitgetest, wierp spoedig ook zijn vruchten af, en bevestigde ten overvloede het voorkomen in Sinaai. Analyse van het beeldmateriaal bewees dat er, behalve

het ouderpaar, minstens 2 jongen in de (na)zomer van 2009 aanwezig waren. In oktober bleken deze het ouderlijk territorium verlaten te hebben.

Ondertussen werd, op 18 maart 2010, een nieuw verkeersslachtoffer gevonden, te Kalken (Laarne). Het betrof een eerstejaarsmannetje, op nauwelijks 15 km van Sinaai vandaan... Echter : het keelvlekpatroon van dit verkeersslachtoffer verschilde duidelijk van dat van de twee jongen die de voorbije zomer in Sinaai door de cameravallen veelvuldig werden gefotografeerd...

Inmiddels werden de camera's ook reeds in een aantal andere gebieden opgesteld, waarbij ook de Noord-Antwerpse regio (Brasschaat, Kalmthout,...) als een tweede zekere Vlaamse vestigingslocatie mag beschouwd worden.

In het Veursbos

In de Voerstreek hoopten we vooral de lynx op beeld te krijgen, met een combinatie van lokstoffen. De lynx liet helaas voorlopig verstek gaan, en ook de wilde kat kon (nog) niet herbevestigd worden. Wel verscheen ook hier, op 6 april 2009, een boommarter voor de lens, meer bepaald in het Veursbos, eveneens een Vlaams bosreservaat. Voorlopig kunnen we voor de Voerstreek nog niet uitmaken of het om een gevestigde boommarter ging of een zwerver. De laatste zekere waarnemingen, gedaan door Alex Zeevaert, dateren al van de vroege jaren '80. Rekening houdend met een recente zichtwaarneming (1 oktober 2008) op een boogscheut van de grens aan Nederlandse zijde, zijn we alvast benieuwd naar de resultaten van een volgende fotovalsessie.

We leven op hoop, voor wat de Vlaamse boommarter betreft. Steeds meer wordt bevestigd dat boommarters (noodgedwongen?) een snipperboslandschap als habitat aanvaarden. Het lijkt echter evident, dat het verspreid aanwezig zijn van 'echte' bossen daarbij onontbeerlijk blijft als netwerk van essentiële steunpunten. Daarbinnen spelen bosreservaten dan zeker een hoofdrol, gezien precies in deze bossen de beste garanties bestaan voor de nodige rust, grote boomholtes, en een divers voedselaanbod.

Boven: Twee boommarters op de gevoelige plaat in de Heirnisse

Met bijzondere dank aan de lokale terreinbeheerders van het Agentschap voor Natuur en Bos en vzw Durme en aan INBO-medewerkers Filip Berleengee en Dirk Vansenant, 'fotografen' van dienst.

Onder: Geflitst ! Geen twijfel meer mogelijk : ook in het Veursbos huppelen boommarters rond

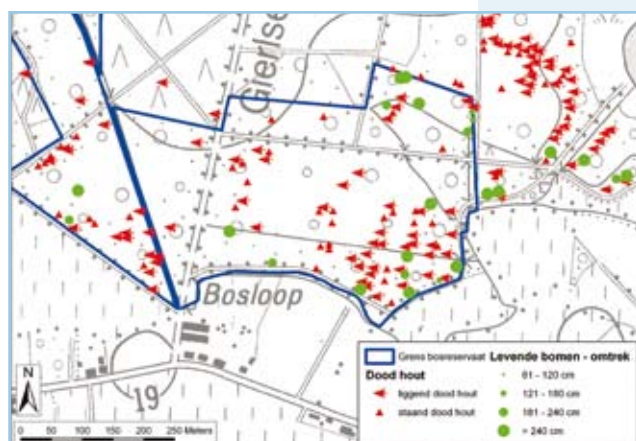
Van de Hak op de Tak...

Kris Vandekerkhove

Om af te sluiten geven we hieronder, naar goede gewoonte een korte bloemlezing van interessante nieuwe vondsten en vaststellingen in onze bosreservaten.

Zwaar dood hout en oude bomen verder in kaart gebracht

Een beeld van de biotoopkartering in het Grotenhout. De blauwe lijn geeft de grens van het bosreservaat aan

Zoals voorzien in het onderzoeksprogramma voor de bosreservaten trachten we voor alle reservaten een goed beeld te krijgen van de aanwezige monumentale bomen en zwaardere sortimenten van dood hout (dikker dan 30 of 40 cm diameter). Deze karteringen gebeuren ten dele door onze eigen veldwerkploeg, maar de afgelopen jaren kregen we ook ondersteuning van de veldwerkploegen van ANB. Zij werkten het voorbije jaar de inventarisaties af in Jagersborg, Grootbroek en Grotenhout. De INBO-ploeg nam dan weer de reservaten Beiaardbos, Karkoolbos en Neigembos onder handen. Enkele opvallende cijfers geven we hier in telegramstijl mee:

In het bosreservaat Jagersborg werden meer dan 1000 dode bomen van meer dan 30 cm dik geregistreerd. Zowat de helft daarvan zijn Amerikaanse eiken die werden behandeld bij het startbeheer. In totaal maakt dit dood hout zowat 20 m³/ha uit, een niet te verwaarlozen hoeveelheid is dat. Er zijn ook 19 monumentale bomen (omtrek >3m) aanwezig, vooral zomereiken. Dat is zeker niet slecht voor een bos dat er nog maar 200 jaar is, en op matig arme bodems gelegen is. Het Grootbroek is ons grootste bosreservaat, en over het algemeen moeilijk toegankelijk: een heel huzarenstukje om daar een inventaris op te maken. Hier werden ruim 600 dode bomen (diameter >30 cm) in kaart gebracht, of zowat 5 m³/ha. Dit is een vrij jong bos: nauwelijks 200 bomen hebben er een omtrek van meer dan 2 m; echt monumentale bomen (> 3 m) zijn er al helemaal niet, op één eik en drie populieren na.

In het Grotenhout werden zowel het bosreservaat als het domeinbosgedeelte gekarteerd. Dat biedt interessante vergelijkingsmogelijkheden. Hoewel het reservaat pas in 2003 werd ingesteld zijn er al opvallende verschillen: de dichtheid aan zwaar dood hout (omtrek >30cm) ligt nu al de helft hoger in het reservaat dan in het beheerde bos; bij een ondergrens van 40 cm is dat zelfs dubbel zo hoog. Je mag je hier natuurlijk niet op verkijken: indertijd werden in het bosreservaat enkele van de ecologisch meest waardevolle stukken opgenomen, en die waren logischerwijze ook al wat rijker aan dood hout. Ook binnen het reservaat blijft dit aandeel nog relatief beperkt tot nauwelijks 5 m³/ha. Naar monumentale bomen zijn beide delen perfect vergelijkbaar: telkens ruim 1 boom per 10 ha heeft een omtrek van 3 meter of meer.

Dat is op Vlaamse schaal niet uitzonderlijk, maar naar Kempische normen toch al niet slecht. De dikste boom staat in het domeinbosgedeelte: een eik met een omtrek van 387 cm.

Onze eigen INBO-ploeg was in rijke bossen van de Vlaamse Ardennen aan het werk, en dat merk je er ook aan: de dichtheid aan zware bomen ligt er bijvoorbeeld een pak hoger. In de drie reservaten registreerden ze in totaal ruim 200 bomen boven de 3 meter. In Neigem en Karkool komt dat neer op ongeveer 1 per ha, maar in Beiaardbos is de dichtheid bijzonder hoog: ruim 5 bomen per ha. Dat is zelfs meer dan in Kolmontbos. In Beiaardbos is ook al veel zwaar dood hout aanwezig: ruim 8 bomen per ha met een diameter groter dan 40 cm, samen meer dan 30 m³/ha. Zowat 2/3 daarvan zijn staande bomen. In Neigem en Karkoolbos is ook al vrij veel zwaar dood hout aanwezig: telkens meer dan 3 bomen per ha, voor een volume van ruim 10 m³/ha.

Keverzoekers aan het werk

Na de succesvolle inventarisatie in Kolmont verlegden onze doodhoutkever-experten hun werkingsgebied voor de volgende twee jaren naar de bosreservaten in het Zoniënwoud en het Meerdaalwoud. Ondertussen zijn de vallen opgesteld en is men begonnen met de inventarisatie. De lange koude winter zorgde voor lagere aantallen kevers gedurende de eerste maanden van het onderzoek. Maar toch werden op een succesvolle inventarisatiedag in april al meer dan 250 soorten opgetekend in het Zoniënwoud.

Daar zaten alvast enkele interessante soorten bij zoals de zeldzame *Isorhipis melasoides*. Er waren ook al vier nieuwe kortschildkevers voor België bij: *Euryusa sinuata*, *Sepedophilus bipustulatus*, *Stenus annulipes* en *Aleuonota elegantulata*.

Een opvallende waarneming was de vondst begin juni in het Zoniënwoud van *Gnorimus nobilis*, de 'edelman', een broertje van de penseelkever en de gouden tor. De larven van deze bijzonder fraaie verschijning leven in vermolmd hout van loofbomen. Dit juweeltje was tot 50-100 jaar geleden niet zo zeldzaam en werd regelmatig gevonden in knotwilgen en hoogstamboomgaarden. Daar had hij blijkbaar een goed 'vervangbiotoop' gevonden voor zijn natuurlijke leefomgeving. Hij is echter dramatisch achteruitgegaan, vermoedelijk door het gebruik van insecticiden en het verdwijnen van oude boomgaarden, en is nu zeer zeldzaam, zowel bij ons als elders in Noordwest-Europa.

In Engeland is deze kever nog van een vijftal locaties bekend en werd zelfs een specifiek soortbeschermingsplan opgezet. In Denemarken is hij 'met uitsterven bedreigd', en ook in Duitsland is hij 'bedreigd'. In Nederland zijn er al zeker 30 jaar geen waarnemingen meer. Bij ons is het één van de eerste vondsten sinds vele jaren. Enkel in Wallonië zijn er nog een aantal vindplaatsen bekend. Deze soort werd in en rond het Zoniënwoud sinds 1970 nog drie keer gevonden, de laatste keer nog vorig jaar vlakbij de huidige vindplaats (gegevens KBIN) wat er op wijst dat hij hier in zijn natuurlijke biotoop heeft weten te overleven.

Nog keverzoekers aan het werk

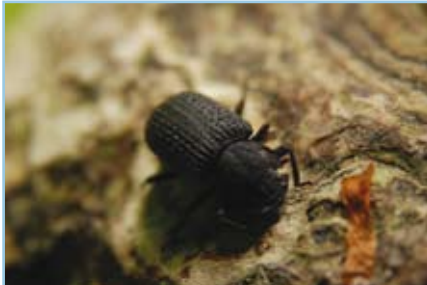
Dit lijkt wel een nieuwsbrief-editie te worden die nog enkel over kevers gaat... In het bosreservaat Bellebargie in Waarschoot (in de buurt van Eeklo) werd het afgelopen jaar ook naar dood hout kevers gezocht, zij het op een minder intensieve manier. Via

De legendarische dikke beuk, centraal in het bosreservaat Neigembos : in zijn eentje goed voor ruim 20 m³ dood hout (en urenlang spelplezier voor de kinderen...)

Gnorimus nobilis of 'edelman': tot een halve eeuw geleden nog vrij algemeen in oude boomgaarden en knotwilgen, nu bij ons zo goed als uitgestorven. Frank Köhler vond dit juweeltje terug bij keveronderzoek in het Zoniënwoud

Boven: *Eulagius filicornis*. Nieuwe soort voor België, gevonden in bosreservaat Bellebargie. Het is een kevertje dat leeft van de schimmels van houtpaddenstoelen

Onder: *Bolitophagus reticulatus*, een vrij grote nachtactieve soort die leeft op tonderzwam. Tot voor kort slechts van enkele plaatsen gekend, maar recent op een groot aantal plaatsen verspreid in België gevonden. Nu ook in Bellebargie

Trametes pubescens (fluweelelfenbankje) werd gevonden in het Jongenbos.

handvangsten, zichtwaarnemingen, sleep- en klopvangsten en één lichtval-inventarisatie hebben Guido Bonamie en Koen Smets er toch reeds 107 keversoorten gevangen, waarvan 43 dood-hout-kevers zijn. Zeven van die soorten staan op de Duitse Rode Lijst onder de categorie 'bedreigd'. Het zijn *Cis glabratus*, *Tillus elongatus*, *Colydium elongatum*, *Stenagostus villosus*, *Mycetophagus populi*, *Trichius zonatus* en *Bolitophagus reticulatus*.

Deze laatste soort is nachtactief en leeft uitsluitend op tonderzwam. Ze was tot voor kort in België enkel bekend van Vlaams-Brabant (Zoniën, Meerdaal, Rodebos) en van een oude waarneming uit Henegouwen. Sinds enkele jaren wordt deze soort op een groot aantal plaatsen verspreid in België gevonden. Dit komt omdat er gericht naar gezocht wordt in bossen met oude tonderzwammen maar wellicht vooral door een uitbreiding van zijn verspreidingsgebied.

De onderzoekers vonden ook een nieuwe soort voor België: *Eulagius filicornis* behoort tot de familie van de schimmeleeters, en heeft een Atlantische verspreiding (tot nu toe bekend uit Frankrijk, Groot-Brittannië, Algerije en Tunesië, en waarschijnlijk ook Spanje en Portugal). Waarschijnlijk is deze soort afhankelijk van boomzwammen (oa gele korstzwam, *Stereum hirsutum*), maar de ecologie blijkt nog onvoldoende gekend. Op de Europese Rode Lijst is de soort opgenomen in de categorie 'Data Deficient'.

Nog een bijzondere vondst was de boktor *Tetropium gabrieli* een soort die zich in naaldhout ontwikkelt, bijna uitsluitend lork. De larven leven in en onder de schors van zieke of pas afgestorven bomen, zowel in staande als omgevallen bomen, maar ook in dikke takken. In België was deze kever enkel gekend uit Wallonië en de omgeving van het Zoniënwoud.

Ook paddenstoelspeurders laten zich niet onbetuigd

Vanaf dit jaar heeft de Limburgse paddenstoelenwerkgroep van LIKONA (MYCOLIM) zich voorgenomen om de bosreservaten eens speciaal onder de aandacht te nemen. Zowat wekelijks bezoeken zij een gebied. Tot nu toe hebben ze een achttal excursies gedaan naar evenveel reservaten. Hoewel de weersomstandigheden dit voorjaar allesbehalve ideaal waren voor zwammen (eerst te koud, dan te droog), vonden ze toch al een paar interessante dingen. Zo waren er al dadelijk een aantal nieuwe vondsten voor Limburg, o.a. *Hypochnicium analogum* (geurend elfendoekje), *Trametes pubescens* (fluweelelfenbankje), *Achroomyces vestitus* (vaag trilkorstje), *Panaeolus papilionaceus* (witte vlekplaat) en *Litschauerella clematidis*. Ook was er een eerste vondst van de rode kelkzwam (*Sarcoscypha coccinea*) voor Voeren.

Trametes pubescens werd gevonden in het Jongenbos en is misschien heel erg zeldzaam voor Vlaanderen omdat de vroegere vondsten meestal foutief bleken te zijn (zie Vlaamse standaardlijst). De overige soorten zijn vaak onopvallende soorten. *Achroomyces vestitus* werd waargenomen als een klein dun wit laagje gelei op een loofhouttakje met elfenbankje in bosreservaat Galgenberg. In hetzelfde boscomplex, enkele 100-den meter buiten het reservaat, werd ook *Panaeolus papilionaceus* gevonden, volgens *Funga Nordica* en Gerhardt synoniem voor *P. sphinctrinus* (franjevlekplaat) maar volgens Kits van Waveren en ook onze Vlaamse standaardlijst is dit een aparte soort.

Litschauerella clematidis is een klein en onopvallend korstje, en werd vastgesteld op oudere en dikke stengels van bosrank in het Hasselbos en het Veursbos. Het betreft

de tweede en derde vindplaats in Vlaanderen. In Nederland is hij wellicht nog niet vastgesteld. Misschien heeft de zeldzaamheid echter wel eerder iets te maken met de zeldzaamheid van diegenen die er willen naar zoeken en kijken...

Everzwijnen laten hun sporen na

Dat everzwijnen graag in de grond wroeten is algemeen gekend: ze woelen de bodem om op zoek naar eikels, noten, knollen en wortelstokken van allerlei planten. Dat doen ze ook al jaren in de Voerstreek, maar het afgelopen jaar maakten ze het toch wel heel bont: de graslanden aansluitend bij het bosreservaat Veursbos werden herleid tot één grote bouwverf. Wat dynamiek is altijd wel interessant maar trop is te veel...

Sinds een aantal jaren duiken er trouwens ook elders in Vlaanderen weer everzwijnen op. De laatste everzwijnen in het Zoniënwoud werden al in de 18de eeuw geschoten, maar nu en dan steekt er eens een beest uit Waals Brabant de taalgrens over. In de winter van 2008 dook er een heel groepje op. Een aantal dieren kwam al vlug aan hun einde na een onzacht contact met een auto op de Brusselse ring. Eén zware knakker van geschat ruim 100 kg bleef nog zeker tot in het voorjaar 2009 rondscharrelen in het bos; zo vonden we zijn wroetsporen in het reservaatdeel Harras. En bij het veldwerk in Kersselaerspleyn vonden we dit jaar ook al her en der sporen van wilde zwijnen. Everzwijnen kunnen een zeer belangrijke invloed uitoefenen op de bosdynamiek, zeker in bossen als Zonië, waar adelaarsvaren prominent aanwezig is. De wilde zwijnen wroeten 's winters de wortelstokken op en kunnen zo als enige de dominante vegetaties van adelaarsvaren doorbreken, en verjonging van allerlei boomsoorten mogelijk maken. Het is dan ook spannend afwachten of en wanneer ze zich definitief in het bos kunnen vestigen. Ook in andere bossen en bosreservaten (o.a. in Vloetenveld, Pijnven, Pietersembos, Helschot en Lanklaarderbos) zijn trouwens al everzwijnen opgedoken en houden er nu al een paar jaar hardnekkig stand. Ze zorgen er niet alleen voor dynamiek, maar ook voor de nodige polemiek... Niet iedereen is immers even opgezet met de komst van de Keiler.

En de hazelmuizen...

Naar jaarlijkse trouwe gewoonte sluiten we af met een verslagje van het wedervaren van de hazelmuizen in onze Voerense reservaten.

De gestandaardiseerde jaarlijkse monitoring die in 2007 werd opgestart, werd verdergezet door de vrijwilligers en medewerkers van Natuurpunt Studie (zoogdierenwerkgroep). Vorig jaar waren de resultaten niet zo schitterend, maar afgelopen na-jaar zag het er toch weer beter uit. In totaal werden er in 2009 197 hazelmuisnesten aangetroffen (tegenover 250 in 2007 en 135 in 2008). Er werden 53 hazelmuizen waargenomen (tegenover 72 in 2007 en 28 in 2008). Er werd in alle monitoringgebieden bewijzen van voortplanting (jongen en/of voortplantingsnesten) vastgesteld, behalve langs één spoorwegberm. 13 % van de nesten bevond zich afgelopen jaar in de bosreservaten en 45 % in de spoorwegbermen (Malensbos niet meegerekend).

Boven: Everzwijnen hebben dit grasland bij het Veursbos herschapen in een modderpoel

Onder: Everzwijnen zijn aan een opmars bezig in Vlaanderen

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) is het Vlaams onderzoeks- en kenniscentrum voor natuur en het duurzame beheer en gebruik ervan. Het INBO verricht onderzoek en levert kennis aan al wie het beleid voorbereidt, uitvoert of erin geïnteresseerd is.

Als toonaangevende wetenschappelijke instelling werkt het INBO in de eerste plaats voor de Vlaamse overheid, maar het levert ook informatie voor internationale rapporteringen en gaat in op vragen van lokale besturen. Daarnaast ondersteunt het INBO onder meer organisaties voor natuurbeheer, bosbouw, landbouw, jacht en visserij. Het INBO maakt deel uit van nationale en Europese onderzoeksnetwerken. Het maakt zijn bevindingen ook bekend bij het grote publiek.

Het INBO telt ongeveer 250 medewerkers, voornamelijk onderzoekers en technici. Naast de hoofdzetel in Brussel, heeft het INBO vestigingen in Geraardsbergen, Groenendaal en Linkebeek.

www.inbo.be

